

Treball infantil i intervenció municipal: experiència de transferència i praxi professional des de la Universitat Nacional de Misiones, Argentina

Child labour and municipal intervention: a case of knowledge transfer and professional practice from the National University of Misiones, Argentina

María Gabriela Miño¹

ORCID: 0000-0002-5057-5158

Carla Antonella Cossi²

ORCID: 0000-0002-3309-2912

Raimundo Elías Gómez³

ORCID: 0000-0002-4468-9618

Recepció: 28/08/24. Revisió: 27/09/24. Acceptació: 03/10/24

Per citar: Miño, María Gabriela; Cossi, Carla Antonella, i Gómez, Raimundo Elías. (2024). Treball infantil i intervenció municipal: experiència de transferència i praxi professional des de la Universitat Nacional de Misiones, Argentina. *Revista de Treball Social*, 227, 109-122. <https://doi.org/10.32061/RTS2024.227.05>

Resum

L'article té com a objectiu desenvolupar la nostra experiència professional en la implementació del Model Municipal per a la Prevenció del Treball Infantil a la província de Misiones, Argentina. Per fer-ho, l'article sintetitza els avanços aconseguits a partir d'una activitat formativa producte de l'articulació entre la Facultat d'Humanitats i Ciències Socials de la Universitat Nacional de Misiones (UNaM) i l'Asociación Sueño para Misiones, durant l'any 2020. L'activitat va incloure un seguit de capacitacions impartides per l'equip interdisciplinari de l'Observatori de Treball Decent de la Triple Frontera (UNaM), integrat per professionals de l'àmbit del treball social, l'antropologia i la comunicació, dirigit a funcionaris amb la finalitat de desenvolupar un protocol d'actuació municipal per a la prevenció del treball infantil a la província. Els tallers, duts a terme virtualment a causa de les restriccions de la pandèmia de la COVID-19, van

facilitar l'intercanvi d'experiències a través de grups de discussió centrats en la intervenció amb famílies en situació de precarietat laboral i vulnerabilitat social. Entre els participants es trobaven referents locals de salut, personal administratiu, representants d'escoles rurals, forces de seguretat i treballadors socials que intervenen en la problemàtica. Les sessions es van estructurar entorn de la importància de la identificació de situacions de treball infantil en l'esfera municipal, els factors de risc associats, les propostes i els agents involucrats en la intervenció.

Paraules clau: Treball infantil, intervenció social, model municipal, universitat.

Abstract

This article aims to present our professional experience in implementing the Municipal Model for the Prevention of Child Labour in the province of Misiones, Argentina. It summarises the progress achieved through a training activity resulting from cooperative engagement between the Faculty of Humanities and Social Sciences of the National University of Misiones (UNaM) and the Association *Sueño para Misiones* in 2020. This activity included a series of training sessions led by the interdisciplinary team from the Observatory for Decent Work in the Triple Border Area (UNaM), composed of professionals in social work, anthropology and communication, and addressed to public officials to develop a municipal protocol for the prevention of child labour in the province. Conducted virtually due to COVID-19 restrictions, the workshops facilitated the sharing of experiences through discussion groups focused on interventions with families in precarious employment and socially vulnerable situations. Participants included local health representatives, administrative staff, rural school representatives, security forces and social workers involved in this issue. The sessions centred on the importance of identifying child labour situations at the municipal level, associated risk factors, proposals and the agents involved in intervention.

Keywords: Child labour, social intervention, municipal model, university.

Introducció

L'Organització Internacional del Treball (OIT) defineix *treball infantil* com l'activitat laboral, remunerada o no, que perjudica la salut física, psicològica i social d'infants i adolescents. Aquest tipus de treball, com que interfereix directament amb l'educació, condiona les oportunitats i trajectòries de vida d'infants i adolescents, privant-los d'espais d'oci, joc i recreació (Thévenon i Edmonds, 2019).

La Convenció sobre els Drets de l'Infant de l'Organització de les Nacions Unides (ONU, 1989), a l'article núm. 32, estableix el dret dels infants i adolescents a estar protegits davant de l'explotació econòmica, així com de treballs perillosos o forçosos que puguin afectar la seva educació, el seu benestar i el seu desenvolupament.

A l'Argentina, la legislació de protecció a la infància, juntament amb la Llei 26.390 de Prohibició del Treball Infantil i de la Protecció del Treball Adolescent, fixa l'edat mínima d'ocupació en setze anys, prohibint la inserció laboral d'infants i adolescents en qualsevol activitat productiva. No obstant això, els adolescents d'entre catorze i setze anys poden treballar, sota unes certes restriccions, en empreses familiars.

A la província de Misiones, la creació de la Comissió Provincial d'Erradicació del Treball Infantil (COPRETI) el 2002 va significar un compromís per part del Ministeri de Treball i Ocupació provincial per combatre la vulnerabilitat i desenvolupar programes que assegurin el compliment de la normativa vigent. L'any 2020, la Cambra de Diputats de Misiones va modificar la Llei XV - Núm. 5, sobre el funcionament de les municipalitats, per promoure la creació de sistemes descentralitzats de la capital administrativa provincial per a la protecció dels drets de la infància i adolescència, fomentant l'elaboració d'estratègies municipals per prevenir i erradicar el treball infantil.

En aquest context, i seguint els objectius de la COPRETI i les modificacions legislatives municipals recents, aquest article presenta una proposta de praxi professional que va tenir els seus inicis en la necessitat de construir xarxes institucionals i augmentar la transferència de coneixements entre la Universitat Nacional de Misiones (UNaM) i les organitzacions civils i estatals que aborden la problemàtica del treball infantil a la província de Misiones. En aquest sentit, el conveni signat l'any 2020 per la degana de la Facultat d'Humanitats i Ciències Socials de la UNaM i la presidenta de l'Asociación Sueño para Misiones, va tenir com a objectiu principal establir una aliança institucional per a la prevenció i erradicació del treball infantil. La primera activitat d'aquesta unió va ser una capacita-ció virtual dirigida a treballadors municipals, que va buscar unificar línies generals per desenvolupar un protocol de prevenció del treball infantil per als diferents municipis de la província.

La iniciativa del Conveni i la planificació de les activitats, que van comptar amb el suport del govern provincial, van ser organitzades per membres de l'Observatori de Treball Decent de la Triple Frontera (OTRAF)

pertanyent a la Facultat d'Humanitats i Ciències Socials de la Universitat Nacional de Misiones, Argentina, a través d'un equip interdisciplinari, el qual va incloure professionals de l'àmbit del treball social, l'antropologia social i la comunicació. A continuació, es referencia la metodologia emprada.

Metodologia

L'any 2020, durant els inicis de la implementació del Model Municipal a escala provincial, participem com a equip formador des de la Universitat Nacional de Misiones en un seguit de capacitacions dirigides a funcionaris municipals per a la prevenció del treball infantil. Aquest primer contacte ens va permetre conèixer persones que treballaven en la identificació i suport a famílies amb infants treballadors, així com referents polítics de diversos municipis de la província.

Figura 1. Tríptic d'una de les sessions formatives dutes a terme a la província de Misiones durant l'any 2020

Font: Universitat Nacional de Misiones (UNaM).

La formació va tenir com a objectiu principal crear un espai de diàleg sobre la intervenció amb infants i adolescents treballadors i les seves famílies, incentivant la unificació de criteris per al desenvolupament d'un protocol unificat d'actuació davant la detecció de casos de treball infantil. És important remarcar que aquest esforç es va emmarcar en un moment en el qual el sistema de protecció infantil a la província i al país estava en desenvolupament, un procés iniciat amb el canvi normatiu de la llei de

protecció infantil de l'any 2005. Aquest context va motivar que la Universitat promogués la transferència de coneixements i serveis cap a i amb el govern provincial, ONG i la societat, amb la finalitat d'aportar col·lectivament a les necessitats de la infància a la província de Misiones. Les capacitacions van abastar diverses temàtiques, organitzades en mòduls, detallats a continuació.

Taula 1. Contingut dels mòduls de les capacitacions per a funcionaris municipals de la província de Misiones, any 2020

MÒDUL	CONTINGUT
1. El treball infantil com a problema d'intervenció	<ul style="list-style-type: none"> - Mites i naturalització del treball infantil a l'Argentina. - Magnitud del problema a l'Argentina. - Causes i conseqüències en la salut i l'escolaritat. - Treball Decent en el marc dels Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS) per a l'Agenda 2030.
2. Marc normatiu de protecció d'infants i adolescents davant del treball infantil	<ul style="list-style-type: none"> - Drets de l'infant i protecció del treball adolescent. - Convenis internacionals. - Legislació argentina sobre treball infantil i treball adolescent protegit. - Atribucions nacionals, provincials i municipals. - Treball infantil zero a Misiones.
3. Prevenció del treball infantil a municipis de Misiones	<ul style="list-style-type: none"> - Accions concretes per a la prevenció del treball infantil. - Assistència tècnica a líders municipals. - Suggestiments per al disseny de protocols d'actuació davant de casos de treball infantil.
4. Sistema de compliment. Tancament de las sessions	<ul style="list-style-type: none"> - Pautes per desenvolupar un sistema de compliment. - Presentació del Premi GEN a les millors iniciatives en prevenció de treball infantil.

Font: Elaboració pròpia.

En referència a l'orientació de la perspectiva teòrica abolicionista de les sessions formatives, cal assenyalar que, si bé existeixen formes regulacionistes del treball infantil, reivindicades per infants treballadors –com ara el Moviment de Nenes, Nens i Adolescents Treballadors (NATS) o el Moviment Llatinoamericà i del Carib de Nenes, Nens i Adolescents Treballadors (MOLACNATS)– la formació dirigida a funcionaris estatals va delimitar una postura normativa sobre la qüestió. Aquesta decisió per

part de l'equip formador es va deure al fet que el protocol que es volia construir havia de tenir en compte la posició del funcionariat estatal i la seva implicació directa en el compliment de la legislació vigent.

Respecte a la seva modalitat, durant la formació, es van dur a terme dos qüestionaris anònims, disponibles per a les més de cent persones que van participar en l'activitat. El primer qüestionari, al qual van respondre vint-i-tres funcionaris i funcionàries, es va centrar en preguntes obertes sobre el municipi al qual pertanyien, els anys de servei al lloc de feina, la seva experiència amb el treball infantil i les accions que consideraven necessàries implementar. Posteriorment, el segon qüestionari, en el qual van participar vint-i-quatre persones, va incloure preguntes sobre la identificació de situacions de treball infantil, factors de risc i mesures preventives.

Cal assenyalar que les dades recopilades dels qüestionaris de Google Forms, així com les estadístiques obtingudes, es van posar a la disposició de la Sotssecretaria d'Assumptes Municipals i posteriorment del Ministeri de Treball provincial mitjançant una entrevista amb la funcionària responsable de la COPRETI.

A continuació, s'analitzen els principals resultats dels qüestionaris, identificant els reptes que presenta la intervenció en el treball infantil.

La intervenció social en el treball infantil: reptes i aportacions des del treball social

Segons Hill (1980), la intervenció social integra principis d'acció teòric-metodològics de tipus funcionals i filosòfics que orienten la nostra postura davant de problemes socials concrets. En aquest sentit, els models d'intervenció es delimiten com a estratègies teoricopràctiques que faciliten una aproximació a la realitat social, permetent la identificació de factors i la definició d'objectius concrets (Pastor i Cabello, 2018). Així, la delimitació d'un problema social no és un procés neutral; es construeix des d'una perspectiva que incorpora valors simbòlics i morals, configurant una mirada específica sobre les persones o grups als quals es dirigeix la intervenció.

Seguint aquest argument, suggerim que les consideracions objectives que es delimiten en el transcurs de la intervenció estan impregnades de significats sobre la posició dels subjectes socials cap als quals es dirigeixen les pràctiques preventives. Segons Grassi (1995), la producció de coneixement en la intervenció social implica un desafiament epistemològic, ja que exigeix una problematització dels sabers que guien la pràctica professional. Des d'aquesta perspectiva crítica, es proposa desnaturalitzar els principis i coneixements que sustenten les categories estatals, qüestionant la divisió històrica entre teoria i pràctica en el camp de la intervenció. Aquest enfocament crític es veu reforçat per la reflexió de Zamanillo (2012), que adverteix:

La intervenció social no és neutral; en el seu significat cobra un valor notable el contingut ideològic que li aporta l'agent que intervé, el context en el qual es treballa, l'època històrica de la qual es parla, i la formació i cultura dels professionals i de l'entorn (p. 105).

Aquesta idea suggereix la importància de reconèixer que la delimitació de les problemàtiques d'intervenció, per exemple, del treball infantil, està mediatitzada per diverses característiques estructurals, com el context social, econòmic i històric, així com pels discursos i pràctiques culturals que prevalen en els espais de participació (Jaimes et al., 2023).

En conseqüència, el camp de les intervencions, encara que s'origina en un model estatal modernitzant, es configura com un escenari dinàmic i complex, en canvi constant, la qual cosa exigeix una anàlisi que trascendeixi les conjectures estatals tradicionals (Cruz, 2020). És a dir, les problemàtiques socials han de ser compreses com a part de dinàmiques socials i no únicament com una resposta immediata de l'estat cap als ciutadans.

Així, les representacions i pràctiques relacionades amb el treball infantil estan profundament influenciades per una configuració socio-espacial, en la qual participen agents i institucions en un entorn condicionat per trajectòries i habitus (Bourdieu, 2007) de famílies, institucions estatals i ONG.

En aquest context, suggerim que les funcionàries i els funcionaris que actuen com a agents de l'estat comparteixen disposicions, posicionaments morals i atributs que les i els integren en l'espai social de les intervencions amb els infants treballadors (Miño, 2023). En aquest sentit, l'actuació de l'estat tendeix, per tant, a considerar algunes situacions infantils com a més perilloses que unes altres, establint distincions entre les famílies que compleixen amb el que es considera apropiat per a la infància i les que no (Miño et al., 2023).

Cal assenyalar que la construcció del risc es basa en els paradigmes de cada època; en el cas del treball infantil, per exemple, la seva prohibició sorgeix a finals del segle XIX i principis del XX, en un context que redefineix les formes de cura parental. Com assenyala Bringiotti (2005), les famílies en situació de risc solen ser "les dels altres", en referència a la percepció d'agents del camp d'intervenció sobre formes de cria que ocorren en contextos socials i morals distants de les seves pròpies apostes de classe. Així, la construcció del risc es fonamenta en un model de família que es basa en estereotips i valors compartits.

Seguint aquest argument, promovent una postura ètica que aconseguixi vigilància epistemològica en la intervenció amb infants i adolescents treballadors i les seves famílies, considerem primordial identificar aquelles circumstàncies de la intervenció, com a categories construïdes (Wacquant, 2022). Cal assenyalar que la tipologia de treball infantil a la província de Misiones és àmplia i no totes les circumstàncies són de la mateixa gravetat. Així, la identificació i delimitació de casos és primordial per aconseguir un treball d'intervenció inclusiu, que protegeixi totes les situacions de risc d'explotació laboral infantil, principalment acarant la normativa de l'Organització Internacional del Treball (1999) en la qual es delimiten "Les Pitjors Formes de Treball Infantil", en les quals s'inclou la mendicitat, l'ús d'infants i adolescents en activitats delictives, entre altres accions que repercuteixen en el benestar infantil. En aquest sentit, assenyalam que el treball de camp i les recerques que es fan sobre treball infantil des de la Universitat Nacional de Misiones, amb el suport del Consell Nacional de

Recerques Científiques i Tècniques (Zsögön, 2015; Re i Nessi, 2017; Flores, 2024; Miño et al., 2024) van aconseguir plasmar la identificació de diferents formes de treball infantil que s'esmenten a continuació:

- La venda ambulant de panificats, fruites i artesanies, fins i tot en serveis subcontractats, amb la intervenció i proveïment dels productes per part d'un adult no familiar.
- L'ofertament de cura de cotxes a zones transcorregudes de bars i restaurants a les ciutats de la província, activitat feta fins i tot per infants de menys de deu anys.
- El treball domèstic de nenes i adolescents dones en la cura de germans i persones dependents.
- La presència d'infants no acompanyats atenent petits negocis com ara magatzems de barri o acompanyant els seus familiars en emprenedories i venda ambulant sense control estatal.
- La mendicitat en diferents zones transcorregudes, fins i tot en semàfors de les principals avingudes de les ciutats de la província.
- Infants treballant en la collita d'herba mate, te o tabac i altres activitats a zones rurals de la província.

Aquestes situacions donen una breu referència a la urgència que representa la problemàtica del treball infantil a la província i la necessitat d'unir forces per promoure la cura infantil davant de situacions de desprotecció.

A continuació, s'analitzen els resultats dels qüestionaris, fets mitjançant l'activitat formativa.

Resultats dels qüestionaris sobre identificació de situacions, factors de risc i resposta davant del treball infantil

En el context de la identificació de situacions de treball infantil, els resultats dels qüestionaris fets en el marc de les capacitacions indiquen que les activitats considerades per les funcionàries i els funcionaris com a situacions de més gravetat estan relacionades amb la producció de te, tabac i herba mate. Aquestes activitats, pròpies del sector primari, es desenvolupen a zones rurals on els infants acompanyen els seus familiars o treballen per a tercers, fent tasques vinculades a la producció agrícola local. Com s'assenyala en una resposta sobre identificació de treball infantil, "Quan els pares aproven que el nen o nena treballi sota la tutela d'un estrany o d'un familiar, els nens surten a *tarefear*"⁴ (funcionari/ària municipal, qüestionari, any 2020).

Els agents municipals que participen en la identificació i prevenció del treball infantil suggereixen que el problema es relaciona amb la naturalesa de les activitats dutes a terme, entre les quals s'inclouen "(...) mani-

⁴ Activitats relacionades amb la collita d'herba mate. Un dels principals productes primaris que es produeixen i exporten des de la província de Misiones.

pular substàncies tòxiques, usar eines tallants, aixecar objectes pesants, fer tasques repetitives o excessives en temps, tasques nocturnes; en definitiva, qualsevol feina que excedeixi la responsabilitat d'un infant està prohibida" (funcionari/ària municipal, qüestionari, any 2020). En síntesi, l'anàlisi dels factors de risc associats al treball infantil per part de les funcionàries i els funcionaris revela tres indicadors principals: a) l'estat de salut de l'infant o adolescent; b) el rendiment escolar; i c) les condicions de vida i treball en l'entorn familiar. Aquests indicadors, àmpliament esmentats pels funcionaris/àries, reflecteixen preocupacions clau sobre les conseqüències del treball infantil, que coincideixen amb les discussions acadèmiques que en promouen l'abolició (Cervini, 2015; Jorge i Sánchez, 2018; Liñan et al., 2024). Com assenyalen Del Río i Cumsille (2008), "(...) el treball precoç impedeix als infants beneficiar-se plenament de l'educació, afectant el seu rendiment escolar i, en última instància, induint-los a abandonar el sistema educatiu formal" (p. 43).

Aquesta perspectiva destaca la importància de l'assistència escolar com un factor de protecció davant del treball infantil, contrastant amb les recerques que suggereixen que els condicionants de la inserció laboral primerenca no són les tensions entre l'escola i el treball sinó factors relacionats amb l'articulació de la família, la relació dels infants amb els adults respecte a la seva agència i l'organització de cures parentals (Labrunée, 2024). En contraposició, les funcionàries i els funcionaris proposen en els qüestionaris analitzats que l'escolaritat és crucial per mitigar els riscos associats al treball infantil, i advoquen per un enfocament que prioritzi l'educació al treball.

Les característiques socioeconòmiques de les famílies també juguen un paper fonamental en la configuració del risc de treball infantil. Els qüestionaris revelen que les necessitats bàsiques insatisfetes (NBI) són vistes com els principals indicadors de risc, suggerint que el treball infantil es percep com una resposta a la falta d'ingressos i com una estratègia de subsistència: "Els factors són generalment la necessitat de comptar amb allò bàsic per viure, siguin aliments, lloguers, salut, educació, higiene" (funcionari/ària municipal, qüestionari, any 2020). Aquest enfocament s'alinea amb la hipòtesi que un augment en el capital econòmic d'una família reduiria la vulnerabilitat al treball infantil, hipòtesi clàssica del treball infantil suggerida pels autors Basu i Van (1998). Si bé s'esmenten les condicions de falta de recursos, una qüestió que crida l'atenció és que, tant en els qüestionaris de resposta oberta, com en les discussions grupals de les sessions de formació, no va haver-hi esment a la necessitat de regulació i canvi en les condicions informals de treball que accentuen les posicions de desigualtat en les trajectòries infantils, incentivant una inserció laboral primerenca. La necessitat d'un abordatge que tingui en compte les condicions respecte al treball decent i els Objectius de Desenvolupament Sostenible, són qüestions necessàries i pendents a la regió (Zsögön, 2018, Silva, 2019; Cossi i Gómez, 2020).

Quant a l'ús del temps, les activitats considerades adequades per les funcionàries i els funcionaris per a infants i adolescents de cinc a catorze

anys inclouen l'escolaritat obligatòria i activitats d'oci i temps lliure, com ara jocs didàctics, tallers d'expressió i pintura: "Fer activitats recreatives, jugar, aprendre sobre música, danses, practicar esports, relacionar-se amb els seus iguals i gaudir de la seva infància sota la tutela d'un adult responsable, que assegurui els seus drets" (funcionari/ària municipal, qüestionari, any 2020).

A més, es van esmentar activitats que promouen l'autonomia, com ara tallers d'hortos i la cura del medi ambient, així com tasques quotidianes com ara parlar a taula o escombrar.

Finalment, respecte a les institucions que han de formar part de la intervenció estatal en la prevenció del treball infantil, les respostes dels funcionaris i les funcionàries reflecteixen una falta de consens. S'esmenten diverses institucions, tant de l'àmbit municipal com provincial, incloent-hi la Secretaria d'Acció Social, el Jutjat de Família, la policia, esglésies, escoles, l'Àrea de Dona i Infància municipal i la biblioteca. Aquesta diversitat d'opinions adverteix la necessitat d'unificar criteris d'intervenció i enfortir l'articulació institucional mitjançant la implementació de protocols que configuren un sistema únic de protecció infantil. Cal destacar que, en entrevistes fetes el 2022, funcionaris i funcionàries provincials van expressar que s'està treballant en una coordinació més gran entre les agències que intervenen en la protecció dels drets de la infància, i hi ha diversos mecanismes institucionals, com la llar de dia o la patrulla urbana, l'objectiu de la qual és desmotivar les trajectòries infantils de permanència d'infants i adolescents en la venda ambulat a les ciutats i altres formes de desprotecció infantil.

Conclusions

La persistència del treball infantil a la província de Misiones planteja la necessitat d'una profunda reflexió sobre la delimitació del problema d'intervenció. Actualment, els programes preventius contra el treball infantil es dirigeixen principalment a un perfil específic de famílies a zones rurals de la província. Aquestes famílies solen tenir ingressos baixos, necessitats bàsiques insatisfetes, i estan involucrades en la producció primària d'herba mate, te o tabac. Aquesta caracterització ha portat al fet que les intervencions es concentrin en àrees rurals, mentre que les situacions de treball infantil a les ciutats de la província, com ara Posadas, Iguazú, Eldorado i Oberá, encara no són una prioritat en l'agenda governamental.

Aquest enfocament es deu al fet que les famílies urbanes no presenten tots els factors de risc tradicionalment identificats per institucions internacionals com ara l'Organització de les Nacions Unides (ONU) o l'Organització Internacional del Treball (OIT). No obstant això, a les zones urbanes també s'observen vulneracions de drets infantils relacionades amb trajectòries laborals en comerços informals, venda ambulat de panificats, fruita, artesania i altres activitats del sector secundari. Aquesta ommissió en la política d'intervenció revela la necessitat de revisar i ampliar la conceptualització del treball infantil per incloure les realitats de les zones urbanes de Misiones.

La construcció d'una tipologia de família en risc, lligada únicament al context rural, no només condiona l'actuació de l'administració pública, sinó també la d'altres agents responsables en les trajectòries infantils. Aquest enfocament limitat reforça estereotips i deixa desatenses formes de treball infantil que persisteixen en contextos urbans, on les dinàmiques laborals i socials són diferents, però igualment preocupants.

Per tant, proposem ampliar la mirada sobre el problema, integrant perspectives que abordin la totalitat de les formes de treball infantil a la província. Això inclou dissenyar intervencions que s'adaptin a les diferents realitats socioeconòmiques i culturals de les famílies a Misiones, amb aproximacions que tinguin en compte la diversitat d'agents involucrats i les múltiples formes en què el treball infantil es manifesta en diferents contextos.

Així mateix, és crucial que les polítiques públiques i els programes d'intervenció s'articulin de manera efectiva amb les necessitats i realitats locals, evitant enfocaments unilaterals que perpetuen l'exclusió d'uns certs grups.

En aquest context, el treball social juga un rol fonamental en aportar una visió integral i crítica que qüestiona les categories preestablertes i promou una praxi reflexiva. El treball social, en el seu compromís amb els drets humans i la justícia social, facilita la construcció d'enfocaments que no només considerin les condicions materials de vida, sinó també els aspectes culturals que influeixen en la definició i tractament del treball infantil. Al seu torn, l'abordatge intersectorial i interdisciplinari en la intervenció del treball infantil és essencial per oferir respostes adequades a un problema complex. La col·laboració entre professionals de la Universitat i l'administració pública permet una comprensió més holística de les causes i conseqüències del treball infantil, i facilita el disseny d'estratègies d'intervenció més eficaces i sostenibles en el temps. Aquesta col·laboració enriqueix les pràctiques d'intervenció, assegurant que totes les dimensions del problema siguin considerades i que les solucions proposades siguin tant justes com aplicables a contextos concrets.

En resum, aquest estudi subratlla la urgència de repensar les estratègies d'intervenció i la necessitat de generar propostes de transferència des de les universitats, com a institucions indispensables en la prevenció de situacions de treball infantil, sota la conjunció d'aportacions acadèmiques i aliances institucionals. Es proposa en el futur promoure des de les universitats una acció més inclusiva que abordi el treball infantil en tota la seva complexitat, considerant les diferents territorialitats de la província. En aquest sentit, el treball social i l'enfocament interdisciplinari es presenten com a eines clau per fer front a aquest desafiament, aportant un marc d'anàlisi i acció que garanteix un abordatge més just per a la protecció dels infants i adolescents de la regió.

Referències bibliogràfiques

- Basu, Kaushik i Van, Hoang. (1998). The economics of child labor. *American Economic Review*, 88(3), 412-442.
- Bourdieu, Pierre. (2007). *El sentido práctico*. Siglo XXI.
- Bringiotti, María Inés. (2005). Las familias en situación de riesgo en los casos de violencia familiar y maltrato infantil. *Texto & Contexto Enfermagem*, 14, 78-85. Redalyc. <https://www.redalyc.org/articulo.oa?id=71414365010>
- Cervini, Rubén. (2015). Trabajo infantil y logro escolar en América Latina –los datos del SERCE. *Revista electrónica de investigación educativa*, 17(2), 130-146.
- Cossi, Carla Antonella, i Gómez, Raimundo Elías. (2020). *Yo trabajo en la frontera. Experiencias, tensiones y disputas sobre las condiciones laborales de los trabajadores fronterizos*. Edunam. <https://rid.unam.edu.ar/handle/20.500.12219/3059>
- Cruz, Elba Verónica. (2020). La construcción del campo del trabajo social desde una perspectiva relacional (1930-2010). *Escenarios: Revista de Trabajo Social y Ciencias Sociales*, 31, 1-11.
- Del Río, María Francisca, i Cumsille, Patricio. (2008). ¿Necesidad Económica o Preferencias Culturales? La Justificación Parental del Trabajo infantil en Chile. *Psykhé*, 17(2). <https://doi.org/10.4067/S0718-22282008000200004>
- Flores Pérez, Ezequiel Alejandro. (2024). Explotación infantil en la cosecha de yerba-mate y la implementación de los espacios de cuidado (1990 a la actualidad). Presentat a les IV Jornades d'Estudis Socioeconòmics del Litoral, Paraná, Argentina.
- Grassi, Estela (1995). La implicancia de la investigación social en la práctica del Trabajo Social. *Margen: Revista de Trabajo Social y Ciencias Sociales*, 9, 1-20. Dialnet. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=2882559>
- Hill, Ricardo. (1980). *Caso individual: modelos actuales de práctica*. Humanitas.
- Jaimes Martínez, Karen Liliana; Del Carpio Ovando, Perla Shiomara, i López Mateo, Celina. (2023). Motivos educativos y familiares que propician trabajo infantil en municipios de Guanajuato. *Revista de Investigación Educativa de la REDIECH*, 14, e1572. https://doi.org/10.33010/ie_rie_rediech.v14i0.1572

- Jorge Navarro, Marcelo Gaston, i Sánchez Enrique, Daniela Verónica. (2018). Educación, trabajo infantil y derechos humanos en el noroeste argentino. *Revista Educación*, 43(1), 563-574. <https://doi.org/10.15517/revedu.v43i1.26611>
- Labrúnée, María Eugenia. (2024). Niños, niñas y adolescentes en contexto de pandemia en Argentina ¿Trabajar o estudiar? ¿Trabajar para estudiar? *Espacios en blanco*. 34(1), 161-175. UNICEN. <https://www.redalyc.org/journal/3845/384574691004/>
- Liñan Cuello, Inés; Eneth Vidal, Jaidith, i Solano Brito, Katherin. (2024). Situación actual del trabajo infantil en Latinoamérica: una mirada desde los constructos educativos. *Encuentros. Revista De Ciencias Humanas, Teoría Social y Pensamiento Crítico*, 21, 104-115. <https://doi.org/10.5281/zenodo.11118092>
- Llei 26.390 de Prohibició del Treball Infantil i de la Protecció del Treball Adolescent. Butlletí Oficial de la República Argentina. Recuperat 10 octubre 2024, de https://www.trabajo.gba.gov.ar/documentos/legislacion/copreti/Ley_26390.pdf
- Llei XV – Núm. 5: Llei orgànica de municipalitats. Butlletí Oficial de Misiones. Govern de la Província de Misiones. Recuperat 10 octubre 2024, de https://www.argentina.gob.ar/sites/default/files/05-ley_xv-no5_misiones_0.pdf
- Miño, María Gabriela. (2023). *El espacio social de las intervenciones con las infancias trabajadoras: desafíos en la prevención del trabajo infantil en la ciudad de Posadas, Argentina* (Tesi Doctoral, Universitat Nacional de Misiones). <https://rid.unam.edu.ar/handle/20.500.12219/5553>
- Miño, María Gabriela; Cossi, Carla Antonella, i Gómez, Raimundo Elías. (2023). Las contribuciones de la perspectiva Bourdieana a la investigación del trabajo infantil en Argentina. *Revista Latinoamericana de Metodología de las Ciencias Sociales (RELMECS)*, 13(1), 1-11. <https://doi.org/10.24215/18537863e123>
- Miño, María Gabriela; Cossi, Carla Antonella; Gómez Raimundo, Elías, i Jiménez García, Alina. (2024). Child labour trajectories of girls and adolescents in the cross-border region of Posadas (Argentina) - Encarnación (Paraguay). *Cadernos IS-UP*, 5, 8-13. Digithéke. https://ojs.letras.up.pt/index.php/Cadernos-ISUP_1/article/view/14475
- Organització de les Nacions Unides (ONU). (1989). *Convención sobre los Derechos del Niño*. Recuperat 10 octubre 2024, de <https://www.ohchr.org/es/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child>

- Organització Internacional del Treball. (1999). *Convenio sobre las Peores Formas de Trabajo Infantil*, núm. 182. Recuperat 10 octubre 2024, de https://www.ilo.org/dyn/normlex/es/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::N O::P12100_ILO_CODE:C182
- Pastor Seller, Enrique, i Cabello Garza, Marta. (2018). *Retos y desafíos del trabajo social en el siglo XXI. Una perspectiva integral comparada: México-España*. Dykinson.
- Re, Daniel, i Nessi, María Virginia. (2017). Educación y trabajo en la tarea de yerba mate: Un análisis a través de datos secundarios. Dins Daniel Re, M.ª Luz Roa i Javier Gortari (Coords.), *Tareferos: vida y trabajo en los yerbales* (pp. 231-247). Universitat Nacional de Misiones.
- Silva, María Alejandra. (2019). El desarrollo sostenible sin erradicar el trabajo infantil en Argentina y Brasil: ¿es una forma de discriminación? *Revista Ra Ximhai*, 15(1), 25-40. <https://doi.org/10.35197/rx.15.01.2019.02.ms>
- Thévenon, Olivier, i Edmonds, Eric. (2019). *Child labour: Causes, consequences and policies to tackle it*. OECD Social, Employment and Migration Working Papers, 235. <https://doi.org/10.1787/f6883e26-en>
- Wacquant, Loïc. (2022). *The Invention of the "Underclass": A Study in the Politics of Knowledge*. Polity Press.
- Zamanillo Peral, Teresa. (2012). Las relaciones de poder en las profesiones de ayuda. Una cuestión ética de primer orden. *AZARBE, Revista Internacional de Trabajo Social y Bienestar*, 1, 157-170. <https://revistas.um.es/azarbe/article/view/151211>
- Zsögön, María Cecilia. (2015). Explotación infantil en la Triple Frontera entre Argentina, Brasil y Paraguay: Anclaje territorial y modalidades. Presentat a les XI Jornades de Sociologia, Facultat de Ciències Socials, Universitat de Buenos Aires.
- Zsögön, María Cecilia. (2018). Las formas del trabajo infantil en la región de la triple frontera entre Argentina, Brasil y Paraguay. *Anais Brasileiros de Estudos Turísticos: ABET*, 8(3), 47-58.